

ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ ВИБОРИ (розробка рекомендацій)

Звіт за результатами 4-х громадських обговорень

Громадські обговорення

ПЕРШІ ПІСЛЯВОЄННІ ВИБОРИ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

ТЕМА

Реалізація виборчих прав в умовах масової міграції в Україні (розробка рекомендацій)

1. Які пріоритетні зміни необхідно внести до законодавства України для створення належних умов участі у післявоєнних виборах внутрішньо переміщених осіб (створення нових виборчих дільниць, формування та уточнення списків виборців тощо)?

Ми проаналізували відповіді учасників громадських обговорень і маємо відзначити, що чітких пропозицій щодо того, які зміни слід внести до законодавства України для створення належних умов участі у післявоєнних виборах внутрішньо переміщених осіб, не пролунало.

Матеріал, напрацьований під час обговорень, представляє собою роздуми про виклики, які перешкоджають/перешкоджатимуть створенню умов для участі ВПО у виборах.

Варто відзначити такі ключові тези.

Для створення належних умов участі у післявоєнних виборах внутрішньо переміщених осіб необхідно знайти відповідь на запитання, що робити з виборчими дільницями:

- «перед тим, як приймати рішення про зміну, збільшення чи зменшення виборчих дільниць, необхідно отримати інформацію про виборців»;
- «незрозуміло, чи адміністративно-територіальний розподіл залишиться таким, як є»;
- «у певних містах чи територіальних центрах створити дільниці саме для ВПО»;
- «на територіях, що постраждали від російської агресії, можна створити тимчасові споруди»;
- «з дільницями все складно, бо ми не знаємо, наскільки високою буде явка людей»;
- «можливо варто, збільшити кількість виборців на великій виборчій дільниці з 2500 до 3000 осіб».

Облік/реєстрація виборців-ВПО:

- «є ризик, що органи адміністрації не встигнуть зареєструвати виборців»;
- «людина може не знати, де вона буде голосувати (зміна виборчої адреси);
- «попри можливість змінити виборчу адресу, є статистика, яка показує, що небагато громадян користувалися цією нагодою»;
- «треба враховувати людей, які повертаються і не повідомляють про те, що вони повернулись»;
- «необхідно додати у ДЮ функцію, яка дасть можливість змінити виборчу адресу самостійно»;
- «необхідно залучати ЗМІ та ЦНАП, щоб інформувати виборців та заохочувати реєструватися».

Таким чином, питання, які пріоритетні зміни необхідно внести до законодавства України для створення належних умов участі у післявоєнних виборах внутрішньо переміщених осіб, залишається відкритим. На думку учасників, спершу потрібно знайти рішення щодо застережень, описаних вище. А вже потім на основі цього розробляти зміни до законодавства України.

0. За допомогою яких процедур або механізмів можливо забезпечити активну роль внутрішньо переміщених осіб у процесі оновлення даних Державного реєстру виборців?

Відповідаючи на це запитання, члени робочих груп були одноставними лише в одному – є потреба у широкій інформаційній кампанії та у залученні до цього процесу різних структур/інструментів. Щодо пропозицій, то вони відрізняються розмаїттям.

Також пролунало застереження: коли люди не отримують необхідного соціального захисту, то про участь у політичних процесах вони думають в останню чергу. Але у будь-якому випадку громадян потрібно переконувати про необхідність долучатися до виборів:

- «необхідна широка просвітницька діяльність з залученням громадських організацій, наприклад коли людина отримує статус ВПО, видавати їй брошуру з інформацією, як змінити виборчу адресу»;
- «у Міністерстві соціальної політики є можливість надсилати людям інформацію. Необхідно це використати»;
- «подумати, як за допомогою ДІА донести до громадян інформацію»;

- «є думка про телефонних операторів, які могли б людям надсилати інформацію»;
- «у нас є старости та ЦНАП, надати їм доступ для перевірки тих, хто ще не зареєструвався»;
- «ми забули про суди. Можна ще через суд, він працює з ДРВ»;
- заперечення: «звернення до суду актуальне лише у період 4-2 дні до дня голосування, тоді, коли відділи ДРВ уже надрукували уточнені списки виборців».

Як бачимо, члени робочих груп вважають, що процедур та механізмів, за допомогою яких можна забезпечити активну роль внутрішньо переміщених осіб у процесі оновлення даних Державного реєстру виборців, не бракує. Але для досягнення мети потрібно задіювати інструменти впливу на різних рівнях – від місцевого до державного.

0. За допомогою яких процедур або механізмів Державний реєстр виборців, на Вашу думку, може оперативно актуалізувати та внести до Реєстру дані про внутрішньо переміщених осіб?

Відповіді на це запитання учасники громадських обговорень давали, міркуючи над тим, за допомогою яких процедур або механізмів можливо забезпечити активну роль внутрішньо переміщених осіб у процесі оновлення даних Державного реєстру виборців.

Головний меседж – внутрішньо переміщеним особам потрібно донести інформацію про те, чому їх участь у виборах важлива. Але спершу потрібно задовольнити їх базові потреби, як-то соціальний захист, забезпечення житлом, працевлаштування, надання медичних, освітніх послуг тощо.

0. Що, на Вашу думку, необхідно зробити для забезпечення виборчих прав військовослужбовців та правоохоронців на перших післявоєнних виборах?

Аналізуючи виклики, які можуть перешкоджати належному забезпеченню виборчих прав військовослужбовців та правоохоронців на перших післявоєнних виборах, учасники робочих груп говорили про:

- неможливість цієї категорії населення фізично прибути на виборчу дільницю;
- доцільність відкриття додаткових виборчих дільниць;
- доцільність запровадження дистанційного голосування;

- ризики порушення таємниці голосування саме цієї категорії населення тощо.

Відтак учасники громадських обговорень поділилися своїм баченням їх вирішення. Нижче наводимо конструктивні пропозиції:

- «укласти списки та передати на місця, де дислокуються військова частина»;
- «потрібно дочекатись повної демобілізації»;
- «велика кількість військових буде залишатись у нарядах, потрібно спростити процедуру, щоб не обмежити тих військових, які залишаються на службі під час виборів»;
- «правоохоронці, які забезпечують правопорядок на виборчих дільницях, мають право там же голосувати»;
- «розширити перелік документів, які підтверджують особу, та на підставі яких видається виборчий бюлетень: військовий квиток не тільки для строковиків, можливо, службове посвідчення для правоохоронців тощо. Йдеться про те, що окремі особи можуть втратити паспорт. Безумовно, це потребує внесення змін до Виборчого кодексу».

Також під час обговорення пролунало запитання: «Що важливіше – наявність особи у списку чи документ, яким він засвідчує свою особу? Чи є у військових та охоронців правопорядку можливість додатися до списку у день виборів чи це реально лише за рішенням суду?».

0. Яким чином, на Вашу думку, можна спростити процедуру тимчасової зміни місця голосування?

На думку учасників громадських обговорень, ця процедура вже максимально спрощена. Тому потреби у внесенні якихось додаткових змін немає.

ТЕМА:

Реалізація виборчих прав українцями, які виїхали за кордон (розробка рекомендацій)

1. Яким чином забезпечити дотримання принципу загального виборчого права для українців за кордоном, зокрема, в аспекті включення до списків виборців на закордонних виборчих дільницях?

Більшість членів робочих груп насамперед наголошували, що першочерговим є питання оновлення Державного реєстру виборців.

На їх думку, забезпечити дотримання принципу загального виборчого права для українців за кордоном можуть допомогти:

- широка інформаційна кампанія за кордоном для максимального залучення громадян у виборах;
- внесення змін до законодавства України для надання можливості виборцям реєструватися самостійно;
- «зібрати інформацію, де перебуває найбільше виборців та які ресурси їм потрібні, щоб дістатися до виборчої дільниці (відстань, вартість квитка, транспортне сполучення)»;
- розглянути доцільність створення мобільних виборчих дільниць.

2. Як, на Вашу думку, Україна та інші держави мають забезпечити безпечне проведення виборів у разі відкриття додаткових виборчих дільниць за межами дипломатичних та консульських установ?

Під час обговорення даного питання члени робочих груп дійшли згоди, що для забезпечення проведення виборів у разі відкриття додаткових виборчих дільниць за межами дипломатичних та консульських установ потрібно:

- проаналізувати, де організувати створення додаткових дільниць, можливо, є сенс «організувати голосування за місцем проживання»;
- вивчити можливість відкрити додаткові дільниці у прикордонних районах;
- розглянути доцільність запровадження поштового голосування або голосування онлайн, наприклад, для маломобільних громадян, оскільки у цьому випадку «найбільше зловживань»;
- членами комісії зробити самих українців, які проживають за кордоном.

Щоправда серед учасників обговорення були такі, що не погоджувалися з цими пропозиціями. Але альтернативних варіантів не пропонували.

3. Які способи голосування виборців, на Вашу думку, є найбільш чутливими щодо гарантування дотримання принципу вільних виборів і принципу таємного голосування?

Учасники громадських обговорень найбільш чутливим щодо гарантування дотримання принципу вільних виборів і принципу таємного голосування

назвали електронне та поштове голосування. Так, вони вбачають у цій формі волевиявлення ризику викривлення результатів виборів через людський фактор (некомпетентність, корупція тощо).

4. Які заходи з інформування виборців слід застосувати для того, щоб виборці за кордоном зареєструвалися у списках виборців та взяли участь у голосуванні?

Відповідь на це питання учасники обговорень частково вже давали, міркуючи над тим, як забезпечити дотримання принципу загального виборчого права для українців за кордоном, зокрема, в аспекті включення до списків виборців на закордонних виборчих дільницях.

Тоді вони наголошували на:

- нагальній потребі інформувати виборців про важливість брати участь у виборчому процесі;
- пропонували розглянути можливість дозволити виборцям зареєструватися самостійно;
- вирішити питання транспортування громадян до виборчих дільниць;
- вивчити доцільність створення мобільних виборчих дільниць тощо.

Цього разу члени робочих груп запропонували інструменти для реалізації широкої інформаційної кампанії за кордоном.

Зокрема:

- видавати при перетині кордону інформаційні листівку, буклет про можливість змінити місце голосування та проголосувати;
- розміщувати відповідну інформацію у групах, як-то «Українці в Іспанії», «Українці в Німеччині» тощо;
- при активації картки українського мобільного оператора надсилати SMS не лише з тарифами на роумінг та адресою консульства, а й з посиланням на сайт Держреєстру виборців та закликом голосувати;
- інформуватися через ДІА тощо.

ТЕМА:
Забезпечення безпеки під час післявоєнних виборів
(розробка рекомендацій)

1. На Вашу думку, яким може бути практичний алгоритм дій членів ДВК в день голосування у разі безпекового інциденту? Просимо учасників обговорення спробувати сформулювати перелік ключових дій ДВК у разі виникнення небезпеки для виборців і членів комісій (до прикладу, дії щодо збереження цілісності виборчих бюлетенів і цілісності скриньок для голосування тощо).

Варто відзначити, що до обговорення цього питання члени робочих груп поставилися з усією відповідальністю. Ми проаналізували надані ними пропозиції і об'єднали їх в окремі групи.

Насамперед учасники наголошували на тому, що **слід розрізняти види загроз** і узгодити алгоритм безпекових дій з Конституцією. У такому випадку в разі порушення виборчого права можна буде звернутися до суду:

- «якщо говоримо про післявоєнні вибори, то питання ракетної небезпеки є неактуальним. Актуальні загрози: терористична, хуліганство, техногенні/природні катастрофи, диверсії. Можна буде звернутися до ДСНС за готовими напрацюваннями щодо алгоритму дій під час загроз (мінування, пожежі, хуліганство). У випадку терористичної загрози визнавати вибори на дільниці такими, що не відбулися. Переголосування буде затягуванням часу. Закон не передбачає переголосування. В установах має бути план евакуації»;
- «загрози треба ділити на групи і відпрацювати алгоритм дій на рівні ЦВК, ДСНС, поліції. Найпоширенішими загрозами будуть терористичні. На кожній дільниці мають бути відпрацьовані сценарії. Підсистема цивільної оборони – у кожній комісії. Забезпечення оперативного прийняття рішень на місцях».

Необхідне **навчання членів виборчих комісій та чіткий розподіл обов'язків** між ними:

- «має бути встановлена ієрархія з автоматичним переходом повноважень з заміщенням функцій. При цьому важлива незалежність від мобільного зв'язку на випадок диверсії. Також необхідні базові курси з тактичної медицини для членів комісії. Засоби пожежогасіння та алгоритм дій для гасіння пожежі. Розробка плану евакуації з дільниці»;

- «ми маємо напрацювати базові алгоритми і навчання. Наявність чи відсутність алгоритмів впливатиме на легітимність виборів. Нам варто прагнути до стандартів НАТО у безпековому компоненті. Навчання, підготовка і розробка планів є основою цих стандартів»;
- «щодо навчання членів комісій існують виклики, зокрема, через короткі терміни формування ДВК».

Під час обговорення надійшла пропозиція «визначити території, де проводимо і не проводимо вибори, «сірі» території. У прикордонних зонах можлива діяльність ДРГ, необхідно передбачити можливість **вилучати з обліку ділянки, де відбулись безпекові інциденти**. Дозволити уповноваженим комісіям у день проведення вилучати виборчі ділянки, де могло статися викривлення результатів голосування».

Також члени робочих груп були одностайні у тому, що **безпека людей – понад усе**. Але подбати про **збереження документації важливо**. Вони поділилися своїм баченням, як цього можна досягти:

- «якщо виборча комісія велика, зафіксувати порядок евакуації виборців і членів виборчої комісії. Головна документація – це журнали, корінці, бюлетені. Пріоритет в евакуації документів має залежати від типу загрози»;
- «виборчі скриньки необхідно зробити такими, щоб вони були достатньо міцні для перенесення. Передбачити членам виборчих комісій засоби для евакуації основної документації. Але це не стосується випадку ракетної атаки»;
- «усі бюлетені видаються членам комісії, на столах знаходяться списки і бюлетені, контрольні талони. У разі виникнення небезпеки кожен член комісії бере свої матеріали. Щодо скриньок, вони є крихкими, тому необхідно їх підсилити і передбачити можливість для транспортування».

Що важливо: учасники громадських обговорень наголошували, що **жодні вибори не можуть відбуватися в умовах реальної небезпеки**.

У законі про особливості проведення післявоєнних виборів мають міститися окремі статті щодо реагування на кожен окремий вид загрози. Від цього залежать і правові наслідки: чи буде дійсним голосування на ділянці.

За словами окремих членів робочих груп, існують прецеденти щодо використання можливості терористичної загрози для спекуляцій і зловживання під час голосування. Тож всі дії мають бути узгоджені з Конституцією. Найбільш оптимальним варіантом відповідального органу є Кабінет Міністрів.

2. Чи потрібні зміни до процесу формування та функціонування виборчих комісій на деокупованих територіях або постраждалих територіях у разі виникнення умов для проведення на них виборів? Просимо учасників обговорити, як специфіка цих територій може впливати на утворення і роботу виборчих комісій і як ефективно її врахувати.

Обговорюючи цю тему, члени робочих груп розділилися у думках. Одні вважають, що «наявна система дієва. Що саме ми можемо передбачити в новому законі? Щодо закриття дільниць з боку ЦВК, це вже передбачено законодавством. Існуючі постанови все достатньо описують».

Інші переконані, що:

- нові законодавчі акти можуть врахувати «дискримінації за усіма ознаками, ідентичностями, стійкістю, спротиву тощо. Для післявоєнних виборів це дуже важливо і це сприятиме демократії»;
- «Закон потрібен не замість Виборчого кодексу, а паралельно з ним. Спрощення – шлях до фальсифікацій. Щодо комісій, то варто виписати підстави, за яких не можуть бути включені до членів виборчих комісій колаборанти».

Також учасники обговорень вважають, що зміни до процесу формування та функціонування виборчих комісій на деокупованих територіях або постраждалих територіях у разі виникнення умов для проведення на них виборів вносити потрібно. Адже є нагальна необхідність у напрацюванні механізму вирішення цілої низки відкритих питань щодо:

- **кадрового забезпечення:** «у випадку нестачі членів виборчих комісій з числа членів політичних партій варто долучати інший кадровий потенціал з числа ОМС та органів державної влади. Але допуск членів ОМС до складу виборчих комісій може становити небезпеку. Варто прийняти окремий закон про повоєнні вибори, де будуть враховуватись особливості формування виборчих комісій, дати більше часу на їх формування»;
- **фінансового забезпечення:**
 - «оплата членів виборчих комісій прив'язана до прожиткового мінімуму, цього недостатньо. Варто прив'язати оплату до мінімальної заробітної плати. Використання коштів через систему «Прозоро»;
 - «мабуть, уже час для ЦВК нарешті утворити свої представництва у регіонах, щоб покласти на них фінансові і матеріальні питання,

а виборчі комісії нехай займаються безпосередніми організаційними питаннями виборчого процесу»;

- **кіберзахисту:** «маємо проблеми з телекомунікаційними компаніями, від діяльності яких залежать вибори. Треба відновити «Укртелеком», це забезпечить безпеку»;
- **альтернативного підрахунку голосів:** «у 2019 ми проводили передачу протоколів через мобільні телефони. Варто передбачити таку систему».

І при цьому, наголошували учасники, слід обов'язково враховувати правила, якими керуються на виборах у ЄС, до прикладу, у ЄС забороняється розміщувати виборчі дільниці в освітніх закладах тощо.

3. На Вашу думку, чи необхідно змінювати способи голосування в залежності від безпекового стану територій, де будуть проводитися повоєнні вибори?

На це запитання учасники громадських обговорень частково відповідали, напрацьовуючи рекомендації щодо інших запитань. Так, зокрема, вони пропонували запроваджувати дистанційне голосування (поштою або оналайн) у випадках, коли йдеться про:

- маломобільні групи населення;
- військовослужбовців та правоохоронців, які не демобілізувалися на час проведення виборів;
- ВПО, які не визначилися з виборчою адресою тощо.

Але варто відзначити, що у такої форми волевиявлення багато противників, які вважають, що дистанційне голосування має широке поле для викривлення результатів виборів.

ТЕМА:

Як і коли проводити післявоєнні вибори: терміни організації та процедури проведення (розробка рекомендацій)

1. Який строк і чому, на Вашу думку, є найбільш оптимальним та необхідним для проведення демократичних післявоєнних виборів? У якій черговості мають відбуватися різні типи виборів?

Під час обговорення теми думки членів робочих груп щодо найбільш оптимального і необхідного строку для проведення демократичних виборів

у післявоєнний час розділилися. Щоправда більшість говорила про 6 місяців, не менше.

Нижче наводимо оприлюднені учасниками думки та аргументи на користь їхньої позиції:

- «щоб оновити усі дані, перерозподілити виборчі дільниці, ЦВК потрібно не менше 6 місяців»;
- «зверніть увагу: для президентських виборів передбачено строк – 90 днів, парламентських – 60, місцевих – 60 днів. Невипадково виборча комісія розводить ці вибори у часі»;
- «строк – не менше пів року, але не більше року. Якщо менше пів року, не встигнуть організуватися учасники виборчого процесу. Потрібно 2 місяці після скасування воєнного стану. Більше року – це вже забагато часу».

Щодо черговості, у якій мають відбуватися різні типи виборів, думки теж розділилися:

- «згадайте 1994 рік: першими були вибори парламенту, а потім президента разом з місцевими»;
- «за Конституцією місцеві вибори мають відбутися у 2025 році. Їх можна поєднати із загальнодержавними, а з якими саме – не принципово».

Підсумовуємо: найбільш оптимальним та необхідним для проведення демократичних післявоєнних виборів строком члени робочих груп назвали 6 місяців, але не довше року.

Щодо черговості, у якій мають відбуватися різні типи виборів, то учасники дійшли згоди, що вони мають відбуватися окремо і у такій послідовності: спершу парламентські, лише потім президентські і місцеві.

2. Який строк і чому, на Вашу думку, є найбільш оптимальним та необхідним для проведення демократичних післявоєнних виборів на територіях України, окупованих з 2014 року?

Ця тема викликала дискусію у робочих групах. Учасники відзначали, що перш, ніж дати відповідь на саме запитання, слід розглянути в тому числі сценарій, що післявоєнні вибори проходилимуть за обставин, коли частина територій лишатиметься окупованою: «прикладом цього є проведення виборів 2014, 2015, 2019, 2020 років, крім Севастополя, АРК, окремих районів Донецької і Луганської областей».

На думку учасників, на перешкоді проведенню демократичних післявоєнних виборів на територіях України, окупованих з 2014 року, може стати низка об'єктивних чинників:

- змінений менталітет громадян, що провели тривалий час в окупації;
- брак кадрового резерву: на вирішення цього питання потрібен час і ресурси;
- необхідно сформувати громади, лише потім оновити реєстр виборців;
- процедура виборів ускладнена в контексті переміщення ВПО.

Крім того члени робочих груп дискутували щодо дотримання принципу рівності:

- «всі території повинні брати участь у виборчому процесі. Але мінімальний строк – рік, щоправда не впевнена, що за рік вдасться все відновити. А ще незрозуміло, як бути з політичною свободою, що зі свідомістю тих людей»;
- «участь у виборах беруть не території, а громадяни. Але щодо деокупованих територій, то там не можна проводити вибори років 10 років. Доки всі, хто виїхав, не повернуться назад, інакше місцеву владу обиратимуть ті, хто або був у окупації, або підтримав окупанта»;
- «дозволити тим нашим співгромадянам визначати, хто буде президентом або обирати парламентарів не можна. На тих територіях слід запровадити військові адміністрації».

Також учасники обговорення дійшли висновку, що перш, ніж шукати механізмів проведення демократичних післявоєнних виборів на деокупованих з 2014 року територіях, необхідно підготувати правову основу: «передбачити в Конституції України, що строк повоєнних виборів має визначатись окремим законом».

Отже, у процесі обговорення учасники визнали, що це питання дуже складне і потребує прийняття непопулярних рішень.

Так, на їх думку, для забезпечення демократичних післявоєнних виборів на територіях України, окупованих з 2014 року, там спершу мають попрацювати правоохоронні органи – СБУ, поліція. Фактично йдеться про проведення фільтраційних заходів.

Також учасники обережно, але говорили про те, що за час окупації жителі цих територій тривалий час знаходилися під впливом пропаганди, тож не виключено, що їх цінності та «бачення демократії» зазнало змін, що відрізняються від тих, які популяризує Українська держава. Тож, напевно, буде доцільним запровадити іспити для людей, що знаходилися в окупації з 2014 року. Лише після цього їм можна буде реалізувати право волевиявлення.

3. Яким, на Вашу думку, має бути правове регулювання післявоєнних виборів (зміни до Виборчого кодексу, прийняття окремого закону щодо організації та проведення післявоєнних виборів тощо)?

Ця тема, як зазначили учасники обговорень, також виявилася складною. У них не було єдиного бачення, яким має бути правове регулювання післявоєнних виборів.

Нижче наводимо аргументи на користь **внесення змін до Виборчого кодексу**:

- «Виборчий кодекс на сьогодні – це збірник нормативних актів. Але ці розбіжності можна врегулювати. Є загальні правила, які однакові для всіх видів і типів виборів, тому їх можна взяти і винести в загальну частину. Наприклад, в кожній частині записано, коли починаються вибори чи голосування на дому, тоді як це є загальні правила. Це дозволить зменшити Виборчий кодекс».

Аргументи на користь прийняття **окремого закону щодо організації та проведення післявоєнних виборів**:

- «потрібно тих громадян, які виїхали до російської федерації, обмежити у праві голосу шляхом прийняття окремого закону (але слід розрізняти тих, хто виїхав свідомо, і тих, кого депортували)»;
- «у Конституцію України можна вносити зміни щодо перехідних положень, а потім ухвалити закон так само, як було про ВПО. Звичайним громадянам буде важко ознайомитись з великим нормативним актом»;
- «треба приймати закон про особливості проведення таких виборів і передбачити саме окремі винятки».

Таким чином, учасники обговорень дійшли згоди, що законодавство повинно бути змінене однозначно. Але далі думки розділилися. Одні вважають, що можна доповнити Виборчий кодекс окремим розділом, наприклад, «Особливості проведення перших повоєнних виборів». Саме це дозволить застосовувати загальні виборчі процедури, передбачені Виборчим кодексом, з особливостями.

Інші вважають, що слід прийняти окремий Закон «Про післявоєнні вибори» – окремо для президентських, і окремо для парламентських виборів. А місцеві вибори можна буде проводити вже за Виборчим кодексом.

4. Чи повинні, на Вашу думку, бути зміненими виборчі системи для післявоєнних виборів? Якщо так, то для яких типів виборів і чому?

Під час обговорення цього питання учасники робочих груп так і не дійшли згоди, чи слід змінювати виборчі системи для післявоєнних виборів. У кожній з виборчих систем знайшлися як прихильники, так і противники.

Нижче наводимо найбільш вагомі аргументи:

- «на місцевих виборах тільки перший номер проходить до ради напряму, якщо партія набирає потрібну кількість голосів, тому є пропозиція зменшити прохідність кандидатів»;
- «мажоритарна система повертає нас до «мішків з грошима»»;
- «після війни нам потрібен буде новий суспільний договір, нова Конституція. Перші вибори доцільно провести за мажоритарною системою, а далі вже буде нова Конституція і будуть нові правила»;
- «з мого досвіду балотування, мажоритарка – це зло, особливо в громадах до 20-30 тисяч виборців. Мажоритарники не звітуються та не підконтрольні. Важливо зберегти ту систему, яка є. Наявна виборча система досить непогана. І однозначно не варто повертатися до мажоритарки і пропорційної системи закритого типу»;
- «нинішня виборча система на місцевих виборах застосовується у різних європейських країнах»;
- «це питання залежить від результатів перепису, який визначить акторів виборів для усіх рівнів».

Таким чином, питання доцільності змінювати виборчі системи для післявоєнних виборів залишається відкритим.

підтримки Національного демократичного інституту (NDI), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства міжнародних справ Канади та британської допомоги від уряду Великої Британії.